

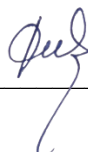
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка

Кафедра географії та геоекології

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

В. о. завідувача кафедри

_____ доц., к.б.н. Мирза-Сіденко В. М.

«27»серпня 2018 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ОК 16 Географія населення

(шифр і назва навчальної дисципліни)

Спеціальність/напрямок _____ **014.07 Середня освіта (Географія)** _____
(шифр і назва спеціальності)
спеціалізація _____ **краєзнавчо-туристична робота** _____
(назва спеціалізації)
освітня програма _____ **Середня освіта (Географія та Історія)** _____
(назва)
факультет _____ **природничо-географічний** _____
(назва інституту, факультету, відділення)
форма навчання _____ **денна** _____
(денна, заочна.)

2018 – 2019 навчальний рік

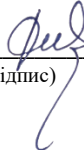
Робоча програма з дисципліни «Географія населення» для студентів
(назва навчальної дисципліни)
за спеціальністю/напрямом 014.07 Середня освіта (Географія), ОП “Середня освіта (Географія та Історія).

Розробники: **Маслова Наталія Миколаївна**, ст. викл., канд. геогр. наук
(вказати авторів, їхні посади, наукові ступені та вчені звання)

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри географії та геоекології

Протокол від 27 серпня 2018 року № 1

Завідувач кафедри географії та геоекології

(підпис)

Мирза-Сіденко В. М.
(прізвище та ініціали)

© _____, 20__ рік
© _____, 20__ рік

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність/напрямок, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни		
		денна форма навчання	заочна форма навчання	
Кількість кредитів денна форма: 3,0	Галузь знань 01 Освіта (шифр і назва)	Нормативна (за вибором)		
Індивідуальне науково-дослідне завдання (назва)	Спеціальність/напрямок: 014.07 Середня освіта (Географія) (шифр і назва) ОПП: Середня освіта (Географія та Історія)	Рік підготовки		
		1-й		
Загальна кількість годин – денна форма: 90 год.		Семестр		
		2-й		
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3 год. самостійної роботи студента – 4 год.	Рівень вищої освіти: <u>перший (бакалаврський)</u>	Лекції		
		24 год.		
		Практичні, семінарські		
		20 год.		
		Лабораторні		
		- год.	- год.	-
		Самостійна робота		
		46 год.		
		Індивідуальні завдання:		
		Консультації		
		-		
Вид контролю:				
диф. залік				

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета: ознайомлення студентів з особливостями формування кількості населення світу, окремих регіонів та країн; особливостями процесів відтворення і міграційного руху населення; якісним складом населення; системою розселення, суттю та проявами урбанізації; трудовими ресурсами та особливостями зайнятості населення в регіонах світу; формування умінь застосовувати основні способи аналізу геодемографічної ситуації, населення та системи поселень; виховання поваги до представників різних рас, етносів, релігій, соціальних верств населення.

Завдання:

- засвоєння базових понять курсу;
- ознайомлення з динамікою кількості населення світу, особливостями її формування;
- формувати знання про суть та типи відтворення населення, основні демографічні процеси (народжуваність, смертність, природний приріст населення) та фактори, що на них впливають;
- ознайомити з поняттям «демографічний перехід», фазами демографічного переходу, типами демографічної ситуації та особливостями демографічної політики в країнах з різним типом відтворення;
- формувати знання про міграції, класифікації міграцій, показники міграційного руху населення, міграційній хвилі в минулому та сьогоденні;

- ознайомити з статево-віковим, расово-етнічним, мовним, релігійним складом населення;
- ознайомити студентів з системою розселення, типами поселень, класифікаціями міст за різними критеріями, суттю та проявами урбанізації, найбільшими агломераціями та мегаполісами світу;
- формувати знання про трудові ресурси та особливості зайнятості населення в регіонах світу;
- формувати вміння працювати зі статистичними матеріалами, літературними джерелами; застосовувати основні способи аналізу населення та системи поселень;
- формувати вміння здійснювати математичний, графічний та картографічний аналіз демографічних процесів та геодемографічної ситуації; виявляти основні фактори впливу на демографічні процеси країн та регіонів світу; порівнювати демографічні процеси окремих регіонів між собою та зі світовими процесами народонаселення.

У результаті вивчення навчальної дисципліни у студента мають бути сформовані такі **компетентності**:

Інтегральна: Здатність розв'язувати професійні проблеми та спеціалізовані практичні завдання в галузі середньої освіти, що передбачає застосування концептуальних методів психолого-педагогічних, географічних наук, характеризуються комплексністю та невизначеністю педагогічних умов організації освітнього процесу в основній (базовій) середній школі; застосовувати інноваційні технології в роботі, критично та творчомислити

Загальні:

Системні компетентності:

ЗК4 – здатність вчитися й оволодівати сучасними знаннями, набувати соціальні навички (softskills), спеціалізовані концептуальні знання в процесі навчання та/або професійної діяльності на рівні новітніх досягнень, які є основою для оригінального мислення та інноваційної діяльності, усвідомлення можливості навчання впродовж життя.

Фахові (спеціальні):

ФК4 – здатність до системного географічного мислення, критичного сприйняття інформації, розуміння та пояснення основних фізико-географічних та суспільно-географічних процесів, що відбуваються у географічному просторі на різних просторових та часових рівнях його організації, вміння встановлювати географічні закономірності та причинно-наслідкові зв'язки між компонентами природи та суспільства.

ФК7 – здатність пояснювати закономірності територіальної організації суспільного виробництва, населення, культури та релігій, просторових процесів та форм організації життя людей у світі, його регіонах та країнах, в Україні та її регіонах.

ФК8 – здатність проектувати і складати різноманітні тематичні карти, аналізувати інформацію за географічними та історичними картами, атласами та іншими картографічними творами, використовувати ГІС-технології в обсязі, необхідному для роботи вчителя географії, історії та вирішення задач, пов'язаних із просторово-розподіленою інформацією в середовищі ГІС.

Програмні результати навчання:

Знання і розуміння

Студент:

ПРН1 – *знає та розуміє* теоретико-методологічні основи та історію розвитку географічної та історичної науки, зокрема, понятійно-термінологічний апарат, концепції, парадигми, теорії географії та історії й наукову періодизацію історичних процесів;

ПРН6 – *знає та розуміє* закономірності територіальної організації суспільного виробництва, населення, культури та релігій, просторових процесів та форм організації життя людей у світі, його регіонах та країнах, в Україні та її регіонах.

ПРН10 - *знає та розуміє* історичні особливості розвитку регіонів України, реалізовує краєзнавчий підхід на уроках географії та історії, у позакласній та позашкільній роботі з учнівською молоддю.

Уміння

Студент:

ПРН11 – застосовує базовий поняттєвий, термінологічний, концептуальний апарат географії та історії, їхні теоретичні й емпіричні досягнення; *орієнтується* у світовому й національному географічному та історичному освітньо-науковому просторі; *опрацьовує* різні джерела інформації; вільно передає географічні та історичні ідеї, принципи і теорії письмовими, усними та візуальними засобами, в тому числі за допомогою інформаційних технологій;

ПРН12 – географічно *мислить*, *критично сприймає* інформацію; *пояснює* основні фізико-географічні та суспільно-географічні процеси, що відбуваються у географічному просторі на різних просторових та часових рівнях його організації; *встановлює* географічні закономірності та причинно-наслідкові зв'язки між компонентами природи та суспільства.

3. Програма навчальної дисципліни

Розділ 1. Формування кількості і відтворення населення. Склад населення.

Тема 1. Географія населення як складова суспільної географії. Предмет, методи, завдання курсу. Поняття «населення», «народонаселення». Населення як об'єкт вивчення географічних наук. Характерні риси народонаселення. Об'єкт та предмет дослідження в географії населення. Структура географії населення та місце в системі суспільної (соціально-економічної) географії. Зв'язки з іншими галузями знань. Основні завдання курсу, його значення. Важливість курсу для шкільної географії. Методи дослідження в географії населення. Сучасні методи вивчення населення. Значення графічних методів і карт у географії населення. Використання графічних методів (графіки, діаграми, схеми) при вивченні чисельності та відтворення населення, його етнічного та соціального складу. Принципи їх складання. Демографічні піраміди. Зображення регіональних систем розселення та міграцій. Використання довідкових географічних і топографічних карт як джерел даних географії населення. Картограма і картодіаграма у вивченні географії населення. Роль карти в географії населення. Методи зображення чисельності населення, густоти, людності міст, міграцій населення. Способи одержання спеціальних показників для карт (потенціал поля розселення, ступінь впливу міст на дрібніші тощо). Методи картування трудових ресурсів та їх складу. Карты зайнятості населення. Картування функціональних типів міст. Картохема розвитку міських агломерацій. Картування етнічного складу населення. Карты і атласи народів світу. Етнічна карта України і своєї області. Принципи її складання та джерела даних. Використання графічних методів як засобів пізнання географії населення у школі. Історія розвитку географії населення в світі та Україні. Погляди вчених різних соціальних течій на предмет і методи географії населення (німецька «антропогеографія», французька «географія людини»). Дослідження населення на території України в минулому, у XIX і XX ст. Праці Геродота та інших стародавніх географів. Питання географії населення і народознавства у царській Росії та на українських землях у працях В.М.Арсеньєва, Д.І.Яворницького, П.П.Чубинського, П.П.Семенова-Тян-Шанського. Вплив розвитку капіталізму на процеси розселення в Україні. Еміграції в Україні до і після 1917 р. Роль російських вчених М.М.Баранського, Я.М.Кабо, О.С.Ковальова та інших у становленні та розвитку географії населення в Україні. Дослідження К.Г.Воблого, М.В.Птухи, В.І.Нудельмана, Ю.І.Пітюренка та ін.. Теоретичні питання географії населення: основні поняття і закономірності. Закони народонаселення. Критична оцінка теорій народонаселення (антропогеографії, мальтузіанства та ін..).

Тема 2. Кількість та відтворення населення. Кількість населення як основна кількісна характеристика. Методи її обліку. Встановлення чисельності населення та його окремих груп у межах регіонів, Землі – першооснова характеристики населення, зокрема його географії. Роль статистики як складової частини демографії, її завдання і взаємозв'язки з географією населення. Методи обліку населення, їх історичний розвиток. Переписи населення – основне джерело відомостей про населення. Виникнення переписів, особливості сучасної організації. Облік населення і переписи на українських землях в минулому і в XX ст. Поточні обліки населення. Сучасний стан знань про чисельність населення Землі, фактори, що формують чисельність

населення. Народонаселення світу: динаміка його зростання, розподіл по континентам і країнам світу. Динаміка кількості населення світу. «Демографічний вибух» у ХХ ст.: причини і механізм. Особливості зростання чисельності населення на Землі, зміни у його складі та розселенні. Демографічний вибух у ХХ ст. Роль населення у матеріальному виробництві та надбаннях культури людства. Ареали скупчення населення у світі. Прогнози Демографічної комісії Фонду народонаселення ООН про зміну чисельності населення. Фактори, що впливають на розміщення населення. Закони та теорії народонаселення. Наслідки зростання чисельності населення у світі. Проблема перенаселення та шляхи її вирішення.

Поняття «відтворення (природний рух) населення». Основні демографічні процеси (народжуваність, смертність, природний приріст) та система показників, що їх характеризують. Історичні та сучасні типи відтворення населення. Фактори, що впливають на відтворення населення. Фактори народжуваності і смертності. Вплив війн на чисельність і географію населення. Особливості географії різних типів відтворення населення в сучасному світі. Демографічний перехід. Фази демографічного переходу. Демографічна ситуація. Типи демографічної ситуації: «демографічний вибух» та «демографічна криза». Особливості демографічної ситуації у країнах різного типу. Демографічна політика: суть, різновиди, заходи. Особливості демографічної політики в країнах з різними типами відтворення. Демографічна політика: суть і ефективність. Демографічна політика окремих країн світу (приклади: Китай, Франція, США, Україна).

Тема 3. Міграції населення. Механічний рух населення (міграції) та його роль у формуванні населення. Класифікації міграцій населення. Причини і мотиви міграцій, їх види. Характеристика основних причин міграцій. Вплив міграцій на демографічну ситуацію країн – вікову, статеву структуру, етнічний склад та відтворювальні процеси. Основні напрямки міграцій в минулому та на сучасному етапі в світі та Україні. Математичні методи аналізу міграційних процесів. Основні показники міграційного руху населення: об'єм міграцій, сальдо міграцій, коефіцієнт сальдо міграцій, коефіцієнт валової міграції, коефіцієнт міграційного прибуття, коефіцієнт міграційного вибуття. Міграційний приріст населення (сальдо міграції). Показники інтенсивності міграційного руху. Напрямки міжнародних міграцій в різні історичні періоди, їх вплив на розвиток господарства. Внутрішні міграції населення України. Хвилі міграцій в Україні з села в місто. «Маятникова міграція», її позитивні риси для мігруючих і територіальної організації виробництва. Проблеми управління міграціями.

Тема 4. Якісний склад населення. Статева і вікова структура населення та її залежність від типу відтворення. Типи вікової структури населення за Зундбергом (прогресивна, стаціонарна (стабілізуюча), регресивна,) та їх географія. Графічні методи аналізу статевої і вікової структури населення. Статеві-вікові піраміди (усе населення, міське, сільське) як спосіб графічного аналізу статево-вікової структури населення. Принципи побудови статево-вікових пірамід. Особливості статевої та вікової структури населення в різних регіонах та типах країн світу. Сімейна структура населення. Характеристика основних типів сімей (біологічна, територіальна, економічна). Соціологічні теорії та концепції про расові та етнічні процеси. Поняття «раси». Раса як антрополого-біологічна, історична і ареальна спільність людей. Поділ світу на раси (великі (основні), перехідні, змішані). Концепції расогенезу. Расові стовбури. Характеристика великих рас, підрас, малих рас. Географія поширення великих рас. Характеристика перехідних та змішаних рас. Поняття «етнос». Сучасне розуміння терміну «етнос». Атрибутні ознаки етносу. Стадіальні типи етносів. Етнічні спільності: плем'я, народність, нація. Поняття про етногенез. Концепції етногенезу. Етнічні процеси, їх особливості в різних регіонах світу та на українських землях. Етнічне об'єднання: етнічна асиміляція, міжетнічна інтеграція, етногенетична міксація тощо. Етнічне роз'єднання: парціація, сепарація, дисперсія. Основні передумови етнічних процесів у світі. Расові фактори етнічних процесів. Класифікації етносів. Принципи класифікації етносів: географічна, мовна, господарсько-культурна. Лінгвістична класифікація етносів. Мовні сім'ї, мовні групи, мови, діалекти, говірки. Найбільші етнічні сім'ї та групи. Карта народів світу: мовні (етнічні) сім'ї та групи. Роль мови в етнокультурному розвитку. Важливість вивчення етнічного складу

населення в економічній і соціальній географії вишів і у шкільній географії. Расовий і національний склад населення світу. Етнос і релігія. Релігія і розвиток держав. Релігійний склад населення світу. Релігія як невід'ємна складова духовного буття етносу. Значення релігії. Типологія релігій. Примітивні (місцеві) релігії: магія, тотемізм, фетишизм, шаманізм, зороастризм, культ предків, землеробський культ тощо. Національні релігії: іудаїзм, індуїзм, сикхізм, ведизм, конфуціанство, даосизм, синтоїзм тощо. Світові релігії: буддизм, християнство, іслам. Будизм та його напрямки. Християнські конфесії: католицизм, православ'я, протестантизм. Представники головних напрямків ісламу: шійти та суніти. Міжрелігійні та міжконфесійні конфлікти. Проблема ісламізації світу. Географія поширення релігій.

Розділ 2. Територіальна організація населення. Трудові ресурси та їх використання.

Тема 1. Територіальна організація населення. Системи розселення та їх географічні форми.

Урбанізація. Співвідношення понять «територіальна організація населення», «розселення населення», «розміщення населення». Розселення населення як процес розподілу і перерозподілу населення по території та його результат (сітка поселень). Розселення як одна з сторін життя суспільства у конкретних природних і соціально-історичних умовах. Розміщення населення і міграції. Розміщення населення (складова частина розселення) як результат процесу географічного поширення населення, формування поселень, господарського освоєння території Землі. Природні та соціально-економічні фактори розміщення населення (залежність пріоритетності їх від епохи і конкретних умов). Основні показники. Поняття густоти населення. Способи розрахунку густоти населення. Характерні відміни у густоті населення (сільська місцевість, міські агломерації, різні географічні зони і локальні території). Взаємозалежність розміщення господарства та населення. Характеристика основних рис заселення Землі та сучасного розміщення населення. Зони і райони найбільшої концентрації населення в Європі, Азії, Америці, Африці, Австралії. Зміни у розподілі населення у ХХ ст. під впливом неоднакового природного і механічного руху населення (зростання питомої ваги у населенні Землі зарубіжної Азії, Африки, Латинської Америки). Вплив на розміщення населення зовнішніх міграцій. Сучасні наукові уявлення про системи розселення та їх географічні форми. Залежність розселення від способу виробництва і географічного середовища. Географічні форми розселення (кочове, осіле, у тому числі групове, дисперсне тощо) та їх поширення у світі. Типи поселень. Міські та сільські поселення. Економіко- і соціально-географічне вивчення населених пунктів. Динаміка зростання міського населення і зміни у його співвідношенні з сільським. Міста, їх виникнення і розвиток. Господарські та адміністративні функції та районоутворююча роль міст. Класифікації міст за чисельністю населення (людністю), функціями, генезисом та іншими ознаками, зокрема географічними. Комплексна класифікація міст. Місто і географічне середовище. Екологічні проблеми. Роль і проблеми великих міст світу. Тенденції у зростанні людності міст у ХХ ст. Схема економіко-географічного вивчення міста (за М. М. Баранським). Внутрішня географія і планування міста. Поняття про Генеральний план комплексного розвитку міста.

Урбанізація. Сучасне визначення і вивчення цього багатогранного суспільного процесу. Рівень урбанізації. Етапи та стадії урбанізації. Урбанізація у світі, її причини та наслідки; прогноз на майбутнє. Урбанізація та її особливості в Україні. Проблеми, пов'язані з урбанізацією в різних регіонах світу. Територіальні системи міських поселень. Міські агломерації в світі та Україні, їх критерії та показники розвитку. Моноцентричні та поліцентричні (конурбації) агломерації. Найбільші агломерації світу. Наслідки некерованого розвитку промислового комплексу в ареалах міських агломерацій. Методи вивчення з метою управління збалансованим розвитком міськими агломераціями як територіальною системою взаємозв'язаних міст. Мегалополіси у світі. Основні урбанізовані зони світу, міські агломерації, їх групи: конурбації (в Англії), мегалополіси (у США, Японії). Проблеми розселення. Містобудування та управління розвитком міст. Дослідження їх в Україні (прогнозування та проектування, вплив ринкової економіки та науково-технічного прогресу). Нові державні будівельні норми планування і забудови територій. «Блакитна лінія». Силуети міст.

Сільське розселення. Особливості формування сільського розселення, тісний зв'язок з природними умовами, зокрема рельєфом, продуктивними сільськогосподарськими і лісовими угіддями. Місце сільського розселення у світі у країнах різного типу та динаміка сільського розселення в Україні. Зв'язок динаміки сільського розселення з соціально-економічними факторами (рівень економічного розвитку країни, індустріалізація, урбанізація. Сільські поселення, їх типи, людність. Історичний шлях формування сучасного сільського розселення в Україні. Виробничі типи сільських поселень, їх залежність від спеціалізації господарств. Сільське розселення і аграрні відносини. Вплив аграрних реформ на розвиток хутірської системи в Україні («столипінська реформа», польська «комасація» у 30-х роках). Сучасна сітка сільського розселення. Проблеми і заходи по відродженню села в Україні. Розвиток нових функцій поселень у сільській місцевості (агропромислові, рекреаційні та інші центри). Системи сільського розселення (на прикладі обласних систем України) та їх взаємозв'язки з міським розселенням.

Тема 2. Трудові ресурси та зайнятість населення. Соціальний і професійний склад населення. Трудові ресурси – головний економічний потенціал країни (села, міста). Поняття трудових ресурсів в Україні та інших державах, їх склад, особливості формування у різних типах відтворення населення. Трудові ресурси Землі та окремих регіонів. Використання трудових ресурсів в економічно розвинутих країнах і країнах, що розвиваються. Зміст понять «економічно активне населення», «самодіяльне населення» у статистиці різних країн. Зайнятість трудових ресурсів. Баланс трудових ресурсів регіону (міста, села), країни. Трудові ресурси України, їх чисельність. Освітня структура населення. Рівень освіти – одна з найважливіших якісних характеристик населення, необхідна передумова формування кадрового потенціалу країни. Показники, переписи та інші джерела інформації, зміни освітньої структури населення в Україні у ХХ ст., у радянські часи, у зарубіжних країнах різного типу. Професійна структура населення та її залежність від загального і географічного поділу праці. Значення вивчення професійного складу населення для географії населення і господарства. Професійний склад населення України. Вплив його на науково-технічний прогрес, формування освіти. Поняття «робоча сила», проблема зайнятості населення і соціального захисту незайнятих у світі, в Україні в умовах багатокладної економіки.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб.	конс	с. р.		л	п	лаб	конс	с. р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Формування кількості і відтворення населення. Склад населення.												
Тема 1. Географія населення як складова суспільної географії.	6	2	2	-	-	2						
Тема 2. Кількість та відтворення населення.	16	4	4	-	-	8						
Тема 3. Міграції населення.	10	2	2	-	-	6						
Тема 4. Якісний склад населення.	22	6	6	-	-	10						
Разом за Розділом 1	54	14	14	-	-	26						
Розділ 2. Територіальна організація населення. Трудові ресурси та їх використання.												
Тема 1. Територіальна організація населення. Системи розселення та їх географічні форми. Урбанізація.	26	8	4	-	-	14						
Тема 2. Трудові ресурси та зайнятість населення.	10	2	2	-	-	6						
Разом за Розділом 2	36	10	6	-	4	20						
Усього годин	90	24	20	-	-	46						
ІНДЗ												
ІНДЗ			-	-	-							
Усього годин	90	24	20	-	-	46						

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Не передбачено	

6. Теми семінарських (практичних) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Розділ 1. Формування кількості і відтворення населення. Склад населення.		
1	Географія населення як складова суспільної географії.	2
2	Чисельність населення світу та її динаміка	2
3	Природний рух (відтворення) населення. Демографічний перехід	2
4	Міграції населення	2
5	Статеві-вікова структура населення	2
6	Расовий та етнічний склад населення	2
7	Релігійний склад населення	2
Розділ 2. Територіальна організація населення. Трудові ресурси та їх використання.		

8	Розміщення населення. Густота населення. Системи розселення та їх географічні форми. Міські та сільські поселення.	2
9	Урбанізація як світовий процес	2
10	Трудові ресурси та зайнятість населення.	2
	Разом:	20

7. Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
	Не передбачено	

8. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Історія розвитку досліджень населення від стародавніх часів до наших днів	2
2	Регіональні особливості процесів відтворення населення та регіональна демографічна політика	8
3	Історія та сучасні міграційні процеси у світі. Вплив міграцій на процес перерозподілу населення.	6
4	Регіональні особливості статево-вікової структури населення	2
5	Концепції етногенезу. Концепції етногенезу українців.	8
6	Регіональні особливості урбанізації. Основні урбанізовані зони світу	4
7	Характеристика найбільших агломерацій та мегаполісів світу.	6
8	Особливості сільського розселення у світі у країнах різного типу та динаміка сільського розселення в Україні.	4
9	Безробіття: суть, види, регіональні особливості.	4
10	Моделі ринку праці	2
	Разом	46

9. Індивідуальні завдання

Не передбачено

10. Методи навчання

Методи навчання:

За джерелом знань:

- *словесні:* розповідь, пояснення, лекція, інструктаж, бесіда, диспут, дискусія;

- *наочні:* ілюстрація, демонстрація;

- *практичні:* практичні роботи, вправи, самостійна робота студентів з різними джерелами інформації, складання конспектів (тез), робота з картою, робота зі статистичними матеріалами, підготовка рефератів, доповідей, повідомлень, презентацій, метод проектів, аналіз проблемних ситуацій, встановлення причинно-наслідкових зв'язків та географічних закономірностей, прогнозування тощо.

За характером навчально-пізнавальної діяльності студентів: пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, метод проблемного викладу, частково-пошуковий, пошуковий, дослідницький;

За логікою пізнання: аналіз, синтез, узагальнення, порівняння, систематизація, класифікація, абстрагування.

11. Методи контролю

Методи поточного контролю: фронтальне та індивідуальне усне опитування, письмове опитування, тестування, географічні номенклатурні та термінологічні диктанти, перевірка практичних робіт, перевірка конспектів (тез), перевірка виконання самостійної роботи, захист рефератів, повідомлень, мультимедійних презентацій, проєктів, контрольна робота тощо.

Підсумковий (семестровий) контроль з курсу: диференційований залік.

Поточне оцінювання здійснюється на практичних заняттях, на консультаціях (при відпрацюванні пропущених занять чи при бажанні підвищити попередньо отриману оцінку) та під час контролю за самостійною роботою студентів.

Максимальний бал з кожною темою практичного заняття – **7 балів**, в тому числі:

- за усну чи письмову відповідь, реферат або презентацію – 5 балів;
- за виконання та захист практичної роботи – 2 бали для першого курсу;

Крім того, студент має змогу отримати 0,5 бали за доповнення.

Критерії оцінювання студентських теоретичних усних відповідей чи повідомлень на практичних заняттях з курсу «Географія населення»

При оцінюванні усних відповідей та повідомлень студентів враховується:

- рівень осмислення навчального матеріалу;
- рівень сформованості аналітичних вмінь і концептуальних підходів;
- повнота розкриття питання, логіка викладу, культура мовлення;
- використання додаткової літератури;
- порівняння, зв'язок з практикою, наявність висновків.

5 б. ставиться у випадку, коли студент продемонстрував досконале знання та розуміння понятійно-термінологічного апарату географії населення та теоретичного матеріалу тієї чи іншої теми. Вільне оперування різноманітними класифікаціями, підходами тощо. Відповідь на поставлені запитання повна, насичена глибокими та розгорнутими судженнями, прикладами, висновками. Виклад матеріалу має логічний, доказовий і послідовний характер. Студент володіє вміннями аналізувати, порівнювати, узагальнювати, систематизувати. Вільно висловлює свою позицію з проблемних питань географії населення та аргументує її. Демонструє творчий підхід до виконання завдань. Володіє вміннями застосовувати теоретичні знання на практиці не тільки в знайомих, але й в нових ситуаціях. Володіє високою культурою мовлення. У відсутні відповіді мовні та стилістичні помилки.

4 б. ставиться у випадку, коли відповідь студента майже повна, має усвідомлений та достатньо розгорнутий характер. Висвітлюється зміст окремих класифікацій, підходів тощо. Виклад матеріалу структурований, логічний, але дещо порушена послідовність викладу. Студент володіє вміннями аналізувати, порівнювати, узагальнювати, систематизувати. Але у відповіді недостатня доказова база, мало прикладів, нечітко прослідковується зв'язок теорії з практикою. При відповіді на проблемні питання студент висловлює свою позицію, але недостатньо її аргументує. Вільно оперує знаннями, застосовує їх в знайомій та новій педагогічній ситуації. Матеріал викладено правильною мовою, але присутні окремі стилістичні помилки.

3 б. ставиться, коли відповідь неповна, фрагментарна. Студент не має системних знань з географії населення. Понятійно-термінологічний апарат географії населення в цілому сформований, але студент оперує, як правило, одним підходом до тієї чи іншої проблематики, висвітлює окрему класифікацію тощо. Виклад матеріалу не структурований, часто порушується послідовність та логіка викладу. У відповіді відсутні посилання на фундаментальні дослідження з певної проблеми. Відповідь позбавлена творчого підходу і має формальний характер. Студент використовує знання в знайомій ситуації, але не може застосувати їх в новій ситуації. У відповіді наявні фактичні та стилістичні помилки.

2 б. ставиться, коли відповідь неповна, фрагментарна. Студент не має системних знань з географії населення. Понятійно-термінологічний апарат географії населення майже не сформований, але студент в загальних рисах розкриває проблему, висвітлює окрему класифікацію тощо. Виклад матеріалу не структурований, непослідовний, нелогічний. У відповіді відсутні посилання на фундаментальні дослідження з певної проблеми. Відповідь має

формальний характер. Студент не здатен використовувати знання на практиці, навіть у знайомій ситуації. У відповіді наявні фактичні та стилістичні помилки.

2 б. ставиться, коли відповідь дуже фрагментарна. Студент не має системних знань з географії населення. Понятійно-термінологічний апарат географії населення не сформований, але студент розкриває окремі моменти проблеми. Виклад матеріалу не структурований, непослідовний, нелогічний. Відповідь має формальний характер. Студент не здатен використовувати знання на практиці. У відповіді наявні фактичні та стилістичні помилки.

Критерії оцінювання рефератів

При оцінюванні реферату враховуються:

- ступінь розкриття теми;
- рівень науковості та доступності тексту реферату;
- вміння працювати з науковою літературою, систематизувати та структурувати матеріал;
- наявність авторської позиції, самостійність оцінок і суджень;
- використання при підготовці реферату декількох джерел інформації;
- дотримання вимог до оформлення реферату (наявність титульної сторінки, плану, вступу; правильність оформлення посилання на використані джерела; список використаних джерел; оцінка грамотності та культури викладу; дотримання вимог до обсягу реферату тощо);
- вільне володіння матеріалом реферату при захисті.

Максимальна кількість балів, яку студент може отримати за реферат – **5 балів**.

5 балів ставиться, коли виконані всі вимоги до написання реферату: позначена проблема і обґрунтована її актуальність, зроблено короткий аналіз різних точок зору на дану проблему і логічно викладена власна позиція, сформульовані висновки, тема розкрита повністю, витриманий обсяг, дотримані вимоги до зовнішнього оформлення.

4 бали ставиться, коли основні вимоги до реферату виконані, але при цьому допущені незначні недоліки, не зовсім витриманий обсяг реферату, є недоліки в оформленні.

3 бали ставиться, коли основні вимоги до реферату виконані, але при цьому допущені значні недоліки, є значні неточності у викладі матеріалу; відсутня логіка викладу, не витриманий обсяг реферату; є недоліки в оформленні.

2 бали виставляється якщо є істотні відступи від вимог до реферування, тема висвітлена дуже поверхово або частково, відсутні висновки; не витриманий обсяг реферату; є серйозні недоліки в оформленні.

1 бал виставляється у випадку, коли тема реферату не розкрита, продемонстровано нерозуміння студентом проблеми; обсяг реферату занадто малий; не дотримано вимог до оформлення реферату.

Критерії оцінювання презентації

При оцінюванні комп'ютерної презентації враховуються:

- наявність титульного слайда, на якому зазначено назву доповіді/презентації та відомості про авторів;
- логічна послідовність слайдів;
- дотриманні вимог до тексту слайдів (наявністю заголовків, які висвітлюють основну ідею цього слайда; не більше ніж 6-8 рядків тексту на слайді, по 6-8 слів у рядку; текст повинен складатися з простих речень та коротких слів; розмір символів тексту має бути достатнім для розпізнавання з найвіддаленішого кутка аудиторії, рекомендований розмір символів не менше ніж 24 пт.);
- дотримання вимог до графічних об'єктів на слайдах (кількість зображень повинна бути достатньою для ілюстрації змісту слайда або виступу, але не переобтяжувати сприйняття відомостей; варто вибирати такі зображення, на яких деталі добре розрізняються; на одному слайді мають бути зображення одного стилю (або фотографії, або мальовані зображення) тощо).

- дотримання вимог до оформлення презентації: слайди не повинні бути перенасичені текстом, а містити більше графічних, картографічних та ілюстративних матеріалів; усі слайди бажано оформлювати в одному стилі; у кольоровій гамі презентації рекомендується використовувати не більше ніж 2-3 кольори та 2-3 їх відтінки; для демонстрації презентації на великому екрані з використанням мультимедійного проектора колір тла слайдів має бути світлим; колір тексту має бути контрастним до кольору тла.

Максимальна кількість балів, яку студент може отримати за презентацію – **5 балів**.

5 балів ставиться, коли виконані всі вимоги до змісту презентації, повною мірою розкрита тема, дотримана логіка викладу матеріалу, витриманий обсяг презентації, дотримані вимоги до зовнішнього оформлення слайдів.

4 бали ставиться, коли основні вимоги до змісту презентації виконані, але при цьому допущені незначні недоліки, дещо порушена логіка викладу або не зовсім витриманий обсяг презентації, є недоліки в оформленні слайдів.

3 бали ставиться, коли основні вимоги до змісту презентації виконані, але при цьому допущені значні недоліки у викладі матеріалу; відсутня або порушена логіка викладу; не витриманий обсяг презентації або матеріалу у слайдах; є недоліки в оформленні слайдів.

2 бали виставляється якщо є істотні відступи від вимог до презентації, тема висвітлена дуже поверхово або частково; відсутня логіка викладу, відсутні висновки; не витриманий обсяг реферату; є серйозні недоліки в оформленні слайдів.

1 бал виставляється у випадку, коли тема презентації не розкрита, продемонстровано нерозуміння студентом проблеми; обсяг презентації занадто малий; не дотримано вимог до оформлення слайдів.

Критерії оцінювання практичної роботи

2 б. ставиться у випадку, коли студент повністю і якісно виконав всі завдання практичної роботи з теми. Демонструє досконале знання та розуміння теоретичного матеріалу з теми практичного заняття. При виконанні практичних завдань студент продемонстрував високий рівень оволодіння уміннями аналізувати, порівнювати, узагальнювати, систематизувати. Якісно та охайно виконаний графічний та картографічний матеріал. До кожного завдання наявні висновки та узагальнення. Студент застосував творчий підхід до виконання завдань. У практичній роботі відсутні орфографічні, граматичні, стилістичні чи мовленнєві помилки.

1,5 б. ставиться, коли студент виконав 2/3 завдань або виконав всі завдання практичної роботи, але 1/2 з них виконана не досить якісно. Відповідь на теоретичні питання під час захисту практичної роботи неповна, фрагментарна. Студент продемонстрував недостатній рівень оволодіння вміннями аналізувати, порівнювати, узагальнювати тощо. Картографічний та графічний матеріал виконаний неякісно. У роботі наявні фактичні та/або стилістичні помилки.

1 б. ставиться, коли студент якісно виконав 1/2 завдань практичної роботи. Демонструє вкрай поверхові знання з тем теоретичного блоку під час захисту роботи. Студент недостатньо оволодів уміннями аналізу, порівняння тощо. Картографічний та графічний матеріал відсутній або виконаний з помилками та неохайно. Відсутні висновки до окремих завдань або більшість висновків помилкові. У роботі наявні грубі фактичні, теоретичні та стилістичні помилки.

0,5 б. ставиться, коли студент якісно виконав 1/3 завдань практичної роботи. Демонструє вкрай поверхові знання з тем теоретичного блоку під час захисту роботи. Студент недостатньо оволодів уміннями аналізу, порівняння тощо. Картографічний та графічний матеріал відсутній. Відсутні висновки до завдань або вони помилкові. У роботі наявні грубі фактичні, теоретичні та стилістичні помилки.

Критерії оцінювання самостійної роботи студента

10 б. ставиться у випадку, коли студент повністю і якісно виконав всі завдання для самостійної роботи з теми. Демонструє досконале знання та розуміння теоретичного матеріалу тієї чи іншої теми курсу географії населення, що виноситься на самостійне опрацювання. Вільно оперує різноманітними класифікаціями, підходами тощо. Наявні посилання на декілька джерел інформації. Відповідь на поставлені запитання повна, насичена глибокими та

розгорнутими судженнями, прикладами, висновками. Виклад матеріалу має логічний, доказовий і послідовний характер. Студент володіє вміннями аналізувати, порівнювати, узагальнювати, систематизувати. Аналізує різні підходи до трактування тієї чи іншої проблеми. Вільно висловлює свою позицію з проблемних питань географії населення та аргументує її. Демонструє творчий підхід до виконання завдань. Володіє вміннями застосовувати теоретичні знання на практиці не тільки в знайомих, але й в нових ситуаціях. Володіє високою грамотністю викладу матеріалу, культурою мовлення. У відповіді відсутні орфографічні, граматичні, стилістичні чи мовленнєві помилки.

8 б. ставиться, коли студент виконав всі завдання для самостійної роботи, при цьому 2/3 завдань виконано якісно. Відповідь майже повна, має усвідомлений та достатньо розгорнутий характер. Висвітлюється зміст окремих класифікацій, методологічних підходів тощо. Виклад матеріалу структурований, логічний, але дещо порушена послідовність викладу. Студент володіє вміннями аналізувати, порівнювати, узагальнювати, систематизувати. Але у відповіді недостатня доказова база, мало прикладів, нечітко прослідковується зв'язок теорії з практикою. При відповіді на проблемні питання студент висловлює свою позицію, але недостатньо її аргументує. Вільно оперує знаннями, застосовує їх в знайомій та новій ситуації. Присутні окремі стилістичні помилки.

6 б. ставиться, коли студент якісно виконав 1/2 завдань. Демонструє вкрай поверхові знання з тем, винесених на самостійне опрацювання і неспроможний відтворити інформацію в повному обсязі. Оперує лише окремими фразами. Студент відтворює лише окремі фрагменти матеріалу, називає розрізнені факти. Відповідь занадто лаконічна та має вигляд окремих висловлювань, не пов'язаних між собою. Студент не володіє вміннями застосовувати теоретичні знання на практиці, не наводить приклади тощо. У відповіді наявні грубі фактичні, теоретичні та стилістичні помилки.

4 б. ставиться, коли студент виконав лише 1/3 завдань та демонструє має вкрай поверхові знання з тем, винесених на самостійне опрацювання і неспроможний відтворити інформацію в повному обсязі. Оперує лише окремими фразами. Студент відтворює лише окремі фрагменти матеріалу, називає розрізнені факти. Відповідь занадто лаконічна та має вигляд окремих висловлювань, не пов'язаних між собою. Студент не володіє вміннями застосовувати теоретичні знання на практиці, не наводить приклади тощо. У відповіді наявні грубі фактичні, теоретичні та стилістичні помилки.

2 б. ставиться, коли студент виконав лише 1/4 завдань та демонструє має вкрай поверхові знання з тем, винесених на самостійне опрацювання і неспроможний відтворити інформацію в повному обсязі. Оперує лише окремими фразами. Відповідь занадто лаконічна та має вигляд окремих висловлювань, не пов'язаних між собою. Студент не наводить приклади тощо. У відповіді наявні грубі фактичні, теоретичні та стилістичні помилки.

Критерії оцінювання контрольної роботи

Максимальна кількість балів за контрольну роботу з кожного змістового модуля – **10 балів**. Контрольна робота включає 5 завдань. Максимальна кількість балів за кожне завдання контрольної роботи – **2 бали**.

2 б. ставиться у випадку, коли студент у відповіді на питання продемонстрував досконале знання та розуміння понятійно-термінологічного апарату географії населення та теоретичного матеріалу з тієї чи іншої теми; вільне оперування різноманітними класифікаціями, підходами тощо. Відповідь на поставлене запитання повна, насичена глибокими та розгорнутими судженнями, прикладами, висновками. Виклад матеріалу має логічний, доказовий і послідовний характер. Студент володіє вміннями аналізувати, порівнювати, узагальнювати, систематизувати. Вільно висловлює свою позицію з проблемних питань географії населення та аргументує її. Демонструє творчий підхід до виконання завдань. Володіє вміннями застосовувати теоретичні знання на практиці не тільки в знайомих, але й в нових ситуаціях. Володіє високою грамотністю викладу матеріалу. У відповіді відсутні орфографічні, граматичні чи стилістичні помилки.

1,5 б. ставиться, коли відповідь на питання правильна і майже повна, судження студента з питання мають усвідомлений та достатньо розгорнутий характер. У відповіді висвітлюється зміст окремих класифікацій, підходів тощо. Виклад матеріалу структурований, логічний, але дещо порушена послідовність викладу. Студент володіє вміннями аналізувати, порівнювати, узагальнювати, систематизувати. Але у відповіді недостатня доказова база, мало прикладів, нечітко прослідковується зв'язок теорії з практикою. При відповіді на проблемні питання студент висловлює свою позицію, але недостатньо її аргументує. Матеріал викладено правильною мовою, без орфографічних та граматичних помилок, але присутні окремі стилістичні помилки.

1 б. ставиться, коли відповідь на запитання неповна, частково помилкова та фрагментарна. Студент не має системних знань з даного питання, не повною мірою володіє понятійно-термінологічним апаратом географії населення в цілому сформований. Студент висвітлює лише один підхід до тієї чи іншої проблематики, висвітлює окрему класифікацію тощо. Виклад матеріалу не структурований, часто порушується послідовність та логіка викладу. У відповіді відсутні посилання на фундаментальні дослідження з певної проблеми. Відповідь позбавлена творчого підходу і має формальний характер. Студент використовує знання в знайомій ситуації, але не може застосувати їх в новій ситуації. У відповіді наявні окремі граматичні, фактичні чи стилістичні помилки.

0,5 б. ставиться, коли у відповіді на питання студент демонструє вкрай поверхові знання з теми. Відповідь неповна та частково помилкова. Студент оперує лише окремими фразами. Понятійно-термінологічний апарат географії населення несформований. Студент відтворює лише окремі фрагменти матеріалу, називає розрізнені факти, часто помилкові. Відповідь занадто лаконічна та має вигляд окремих висловлювань, не пов'язаних між собою. Студент не володіє вміннями застосовувати теоретичні знання на практиці, не наводить приклади тощо. У відповіді наявні грубі фактичні, теоретичні, стилістичні або граматичні помилки.

Питання до диференційованого заліку з географії населення

1. Населення як об'єкт вивчення географічних наук. Характерні риси народонаселення.
2. Об'єкт та предмет вивчення географії населення. Місце географії населення в системі географічних наук. Зв'язок географії населення з іншими науками.
3. Структура і завдання географії населення.
4. Основні періоди розвитку географії населення.
5. Історія розвитку географії населення в Україні
6. Методи обліку населення. Переписи населення - основне джерело інформації про населення. Поточні обліки чисельності населення.
7. Чисельність населення світу. Динаміка чисельності населення світу з давніх часів до сьогодення. Демографічний вибух у XX ст. Фактори, що впливають на чисельність населення. Прогноз демографічної комісії ООН щодо зміни в чисельності населення.
8. Особливості розміщення населення. Класифікація країн світу за людністю.
9. Наслідки зростання чисельності населення. Теорії та концепції народонаселення.
10. Демографічна ситуація та її типи. Демографічна політика.
11. Природний рух (відтворення) населення. Показники народжуваності, смертності та природного приросту населення.
12. Відтворення населення та його типи. Історичні та сучасні типи відтворення населення. Особливості поширення різних типів відтворення в сучасному світі.
13. Характеристика основних складових відтворення населення (народжуваність, смертність, природний приріст). Регіональні особливості народжуваності, смертності та природного приросту населення.
14. Концепція демографічного переходу. Фази демографічного переходу. Види демографічного переходу.
15. Характеристика факторів, що впливають на відтворення населення.
16. Середня тривалість життя населення як демографічний показник.
17. Міграції як механічний рух населення. Класифікації міграцій.
18. Причини міграцій.
19. Показники міграційного руху населення: об'єм міграцій, коефіцієнт міграційного прибуття, коефіцієнт міграційного вибуття, коефіцієнт валової міграції (або коефіцієнт міграційної рухомості населення), сальдо міграцій, коефіцієнт сальдо міграцій тощо. Вплив міграцій на процеси відтворення населення та перерозподіл населення в світі.
20. Міграційні потоки у світі: історія та сучасність. Міграційні процеси в Україні.

21. Статеві-вікова структура населення світу. Вікові групи населення. Типи вікової структури. Особливості вікової та статевої структури населення в різних регіонах світу. Фактори, що впливають на статево-вікову структуру населення.
22. Расовий склад населення світу. Класифікація рас. Гіпотези походження рас. Расова диференціація.
23. Великі раси: антропологічні риси та географія поширення.
24. Перехідні та змішані раси.
25. Регіональні особливості расового складу населення в світі.
26. Поняття «етнос», «етнікос», «етносоціальний організм». Стадіальні типи етносів. Критерії етнічної приналежності.
27. Концепції етногенезу. Етнічні процеси в світі.
28. Класифікація етносів. Мовні сім'ї та мовні групи. Географія поширення мовних сімей.
29. Етномовний склад населення України.
30. Релігія як складова духовного буття етносу. Класифікації релігій. Герелігійна ситуація. Показник релігійності населення.
31. Примітивні релігійні вірування та культу (магія, фетишизм, анімізм, зоолатрія (аніمالізм), тотемізм, землеробський культ, культ предків тощо). Географія поширення примітивних релігійних вірувань.
32. Національні релігії (йудаїзм, конфуціанство, даосизм, синтоїзм, індуїзм, джайнізм, ведизм, сикхізм, зороастризм) та географія їх поширення.
33. Світові релігії. Головні риси світових релігій. Конфесійний склад буддизму, християнства та ісламу. Географія поширення світових релігій.
34. Неорелігії (нетрадиційні релігії).
35. Релігійний склад населення світу. Географія поширення основних релігійних напрямів у світі. Георелігійна ситуація в Україні та Кіровоградській області
36. Поняття «розселення населення». Системи розселення та їх географічні форми.
37. Густина населення. Фактори, що впливають на густоту населення. Найбільш та найменш густозаселені регіони світу.
38. Типи населених пунктів. Міські та сільські поселення.
39. Класифікації міст за людністю, функціями та характером планувальної структури.
40. Урбанізація та її прояви. Рівень урбанізації.
41. Етапи та стадії урбанізації. Особливості сучасного етапу урбанізації в різних регіонах світу.
42. Основні урбанізовані зони світу. Особливості урбанізації в Україні.
43. Міські агломерації та їх види. Найбільші агломерації світу. Мегаполіси. Географія найбільших агломерацій та мегаполісів світу.
44. Сільське розселення. Сільські поселення, їх типи. Регіональні особливості сільського розселення.
45. Трудові ресурси. Межі працездатного віку. Регіональні особливості забезпеченості трудовими ресурсами.
46. Зайнятість населення. Регіональні особливості зайнятості населення. Структура зайнятості населення в країнах різного типу.
47. Економічно активне населення. Безробіття. Рівень безробіття. Регіональні особливості поширення безробіття.
48. Ринок праці. Моделі ринку праці.

12. Схема нарахування балів, які отримують студенти I курсу

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальне завдання								Сума	
Розділ 1				Розділ 2			Самостійна робота		
T1	T2	T3	T4	МКР1	T5	T6	МКР2	10	100
7	14	7	21	10	14	7	10		

T1, T2 ... T7 – теми розділів.

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за національною шкалою	
	для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90-100	відмінно	
82-89	добре	
74-81		
64-73		

60-63		
35-59	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
1-34	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

13. Методичне забезпечення

1. Навчально-методичний комплекс з дисципліни «Географія населення».
2. Тексти лекцій (в електронному варіанті).
3. Методичні розробки практичних занять (в електронному та паперовому варіанті)
4. Навчальний курс «Географія населення» на освітній платформі Moodle-ЦДПУ

14. Рекомендована література

Основна

1. Анісімова Г. М., Молнар Й. Й., Молнар Д. С.С. Географія населення: курс лекцій. – Ужгород: СП «ПоліПрінт», 2012. – 212 с.
2. Антипова Е. А. География населения мира: Курс лекций. – Мн.: БГУ, 2003. – С. 11-15.
3. Географія населення: Навч. Посібник / М.П. Крачило. – К.: НМК ВО, 1992. – 180 с.
4. Гладкий О.В., Ішук С.І. Географія міст. Геоурбаністика. Підручник. – К.: ПАЛИВОДА А.В., 2014. – 300 с.
5. Гудзеляк І. І. Географія населення: Навчальний посібник. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2008.
6. Гудзеляк Ірина. Географія населення: навч. посібник. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2017. – 126 с.
7. Джаман В. О. Демогеографія: Навчальний посібник / В. О. Джаман, В. П. Круль, Г. Я. Чернюх. – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. – Чернівці: «Рута», 2002. – 159 с.
8. Махорін Г.Л. Основи демографії. Курс лекцій / Житомир: Вид-во “Волинь”, 2009. – 96 с.
9. Муромцева Ю.І. Демографія: Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2006. -300с.
10. Прибиткова І.М. Основи демографії: Посібник для студентів гуманітарних і суспільних факультетів вищих навчальних закладів / І.М. Прибиткова. – К.: «АртЕк», 1995. – 256 с.
11. Стадник О. Г. Географія населення з основами демографії — Х.: Вид. група «Основа», 2009. — 112 с.: іл., табл. — (Серія «Бібліотека журналу “Географія”», Вип. 8 (68)). – С 4-7.
12. Сюткін С. І. Географія населення: Курс лекцій для студентів природничо-географічних факультетів інститутів та університетів. – Суми: СумДПУ ім. С. Макаренка, 2002.

Допоміжна

1. Голиков А.П. Вступ до економічної і соціальної географії / А.П. Голиков, Я.Б. Олійник, А.В. Степаненко. – К.: Либідь, 1997. – С.88-130
2. Дахно І.І. Країни світу: Енциклоп. Довідник./ І.І. Дахно. – К.: Мапа, 2004. — 606 с
3. Демография и статистика населения: Учебник для вузов / Коллект. автор.: И. И. Елисеева, Э. К. Васильева, М. А. Клупт, О. Н. Никифоров. – М.: Финансы и статистика, 2006. – 687 с.
4. Джаман В. О. Регіональні системи розселення: демографічні аспекти / В. О. Джаман. – Чернівці: Рута, 2003. – 392 с.
5. Джаман В.О. Демогеографічна ситуація в Україні: Конспект лекції. – Чернівці: Рута, 2005. – 24 с.
6. Джаман В.О. До проблеми територіальних особливостей демографічних процесів в Україні // Український географічний журнал. – 1998. – № 3. – С.13-17.

7. Дністрянський М.С. Етногеографія України: Навчальний посібник. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2008.
8. Дністрянський М.С. Україна в політико-географічному вимірі./ М. С. Дністрянський – Л.: ЛНУ, 2000. – 310 с
9. Доценко А.І. Сільське розселення в Україні: динаміка та структура). – К.: НАН України, РВПС України, К.: „Фенікс”, 2010.
10. Доценко А.І. Територіальна організація розселення (теорія та практика). – К.: НАН України, РВПС України, К.: „Фенікс”, 2010.
11. Драгунова Т. Управління міграційними процесами великих міст//Україна: аспекти праці. – 2004. - № 5. – С. 35-39.
12. Дронова О.Л.Геоурбаністика: навч. посібник для вищих навчальних закладів. – К.: ВПЦ „Київський ун-т”, 2014.
13. Дубович І. А. Країнознавчий словник-довідник./ І.А. Дубович. – Л.: Ліга-прес, 2005. – 819 с
14. Заклекта О., Шиманська О. Українська трудова еміграція: сутнісні форми та особливості сучасного етапу //Україна: аспекти праці. – 2004. - № 8. – С. 37-40.
15. Заставецька О.В., Заставецький Б.І., Ткач Д.В. Географія населення України: Навч. посібник. – Тернопіль, 2007.
16. Заставний Ф. Всеукраїнський перепис населення 2001 р.: аналіз і оцінка // Географія та основи економіки в школі. – 2003. - № 2. – С. 35-39.
17. Заставний Ф. Демографічна ситуація в Україні // Географія та основи економіки в школі. – 2004. - № 1. – С. 39-40.
18. Заставний Ф.Д. Населення України. – Львів: „Край”, „Просвіта”, 1993.– 224 с.
19. Кислий О.Є. Демографічний вимір історії. – К.: Арістей, 2005.- 328 с.
20. Ковалевський В.В. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка: Підручник / За ред. В.В. Ковалевського, О.Л. Михайлюк, В.Ф. Семенова. — 6-те вид., випр. — К.: Знання, 2004. — 350 с
21. Крисаченко В.С. Динаміка населення: популяційні, етнічні та глобальні виміри: Монографія. – К.: НІСД, 2005. – 368 с.: іл.
22. Кузик С. Економічна і соціальна географія Америки. / С. Кузик, М. Книш. – Л.: ЛНУ, 1999. – 299 с.
23. Курач Т.М. Методика картографування динаміки населення // Український географічний журнал. – 2001. - № 4. – С.29-33.
24. Курач Т.М. Теоретичні положення картографування особливостей динаміки соціально-економічних явищ // Український географічний журнал. – 1998. - № 3. – С.28-31.
25. Курило І. Деякі демографічні передумови формування економічної активності та соціальної стратифікації населення України //Україна: аспекти праці. – 2003. - № 8. – С. 19-25.
26. Курило І. Про медико-демографічні чинники формування і відтворення трудового потенціалу населення України //Україна: аспекти праці. – 2001. - № 8. – С.35-41.
27. Маслова Н.М. Суспільно-географічний вимір демографічних процесів в Кіровоградській області // Культура народів Причорномор'я. – 2007. - № 104. – С. 76-81.
28. Маслова Н.М. До питання географічного трактування окремих категорій демографії / Н.М. Маслова //Культура народів Причорномор'я. – 2007. - № 118. – С. 17-22.
29. Маслова Н.М. Регіональні особливості геодемографічних процесів на Кіровоградщині // Географія в інформаційному суспільстві. Зб. наук. праць. – Т. 2. – К.: ВГЛ Обрії, 2008. – С 87-89.
30. Маслова Н.М. Сучасна релігійна ситуація в Кіровоградській області / Н.М. Маслова // Учені записки Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського. Т. 24 (63) - . № 1 - . Географія. - 2010.– с.199-208
31. Маслова Н.М. Динаміка етнічного складу та мовної ситуації в умовах соціокультурної рубіжності Кіровоградської області / Н.М. Маслова // Учені записки Таврійського

- національного університету ім. В.І. Вернадського. – Т. 24 (63)- . № 2, частина 1. - Географія. – 2011. - с.181-188.
32. Маслова Н.М. Георелігійна ситуація в Кіровоградській області / Н.М. Маслова //Україна: географія цілей та можливостей. Зб. наук. праць. – К.: ВГЛ «Обрії», 2012. – Т. II. – С. 146-150.
 33. Maslova Natalia N. Modern georeligious situation in Central Ukraine // European Applied Studies: modern approaches in scientific researches: Papers of the 1st International Scientific Conference (Volume 1)/ December 17-19, 2012/ - Stuttgart, ORT Publishing, 2012. - P. 359-362.
 34. Маслова Н.М. Етномовна складова сучасних соціокультурних процесів в Кіровоградській області / Н.М. Маслова // Географічна наука і практика: виклики епохи: Матеріали міжнародної наукової конференції, присвяченої 130-річчю географії у Львівському університеті (м. Львів, 16-18 травня 2013 р.) / [Відповід. редактори: доц. В.І. Біланюк, доц. Є.А. Іванов]. У 3-ох томах. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2013. – С. 267-271.
 35. Маслова Н. Геоконфесійні аспекти поширення протестантизму в Кіровоградській області / Н. Маслова // Українська географія: сучасні виклики. Зб. наук. праць у 3-х т. – К.: Прінт-Сервіс, 2016. – Т. II. – С. 195-197.
 36. Маслова Н. Географічні аспекти диференціації рівня життя населення Кіровоградської області / Наталія М. Маслова // Conference Proceedings of the II International Scientific Internet-Conference Modern Problems of Improve Living Standards in a Globalized World (December 8, 2017, Opole – Berdyansk – Tbilisi – Slovyansk – Kropyvnytsky), 2017; ISBN 978-83- 62683-68-0 (Electronic edition); pp.423-429.
 37. Маслова Н. М. Конфесійна структура та географія поширення протестантизму в Кіровоградській області // Н. Маслова // Матеріали обласної науково-практичної конференції «Природничо-наукові дослідження Кіровоградської області: музеєзнавчі аспекти» // Збірник наукових праць. – Кропивницький. – ЦДПУ, 2018.
 38. Маслова Н., Мирза-Сіденко В., Переведенцев В. Суспільно-географічні аспекти поширення протестантизму в Україні / Н. Маслова, В. Мирза-Сіденко, В. Переведенцев // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. – Серія: Географія. – 2018. – № 2. – Випуск 45 – С. 77-86.
 39. Маслова Н., Мирза-Сіденко В., Костючик Ю. Територіальні аспекти диференціації рівня життя населення в Кіровоградській області / Н. Маслова, В. Мирза-Сіденко, Ю. Костючик // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. – Серія: Географія. – 2018. – № № 2. – Випуск 45 – С. 68-77.
 40. Маслова Н. М., Майстренко Р. С. Географічний аналіз територіальних відмінностей та причин смертності населення в Україні / Н. М. Маслова, Р. С. Майстренко // Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Стратегії інноваційного розвитку природничих дисциплін: досвід, проблеми та перспективи» (м. Кропивницький, 21 березня 2019 р.) // Збірник наукових праць. – Кропивницький. – ЦДПУ, 2019.
 41. Маслова Наталія. Динаміка мовної ситуації в Кіровоградській області упродовж 1970-2001 рр. / Н. М. Маслова // Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Стратегії інноваційного розвитку природничих дисциплін: досвід, проблеми та перспективи» (м. Кропивницький, 21 березня 2019 р.) // Збірник наукових праць. – Кропивницький. – ЦДПУ, 2019.
 42. Маслова Н.М., Андріященко Д.О. Географічні та конфесійні аспекти поширення православ'я в Україні та Кіровоградській області / Н. М. Маслова, Д. О. Андріященко // Стратегії інноваційного розвитку природничих дисциплін: досвід, проблеми та перспективи: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 1 березня-16 квітня 2020 р.) / за заг. ред. проф. Н.А. Калініченко. Харків: ФОП Озеров, 2020. – С. 92-96.

43. Масляк П.О. Економічна і соціальна географія світу. / П.О.Масляк, І.І.Дахно. – К.: Вежа, 2004. – 279 с.
44. Масляк Я.О. Словник-довідник учня з економічної і соціальної географії світу/ Я.О. Масляк, Я.Б. Олійник, А.В. Степаненко— К.: Лібра, 1996. — 397 с
45. Матуз О.В. Робочий зошит для практичних занять з географії населення. – Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня «Рута»». – 2017 – 84 с.
46. Методологічні засади географії: підручник/О.Г.Топчієв, Д.С.Мальчикова, І.О.Пилипенко, В.В.Яворська. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2020. – 366 с.
47. Немець Л. М., Сегіда К. Ю. Географія населення: українсько-російсько-англійський словник термінів та понять: навчальний посібник – Харків: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2011. – 144 с.
48. Олійник Я.Б. Вступ до соціальної географії: Навч. Посіб./ Я.Б.Олійник, А.В Степаненко– К.: Т-во «Знання», КОО, 2000. – С.126-199.
49. Пальян З. О. Демографічна статистика: Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни / З. О. Пальян. – К.: КНЕУ, 2003. – 132 с.
50. Позняк О. Трудові міграції в Україні: сучасний стан, проблеми, перспективи//Україна: аспекти праці. – 2001. - № 8. – С. 43-47.
51. Пуригіна О. Г., Сардак С. Е. Міжнародна міграція: Навч. посіб. – К.: ВЦ «Академія», 2007. – 312 с.
52. Рогожин Г., Рогожин О. Демографічний розвиток українського села: регіональний аналіз / Демографічні дослідження. Вип. 20. – К.: Наук. думка, 1998. – С. 158-181.
53. Романцов В.О. Українці на одвічних землях (XVIII- поч. ХХІ ст.) – 2-ге вид. – К.: Видавництво імені Олени Теліги, 2005. – 200 с.
54. Романюк М. Трудові міграції регіону та особливості їх регулювання за умов перехідної економіки (на прикладі Галиччини) / Демографічні дослідження. Вип. 20. – К.: Наук. думка, 1998. – С. 194-209.
55. Стасюк М., Крючковський В. Вплив міграційних процесів на основні демографічні показники в Україні//Україна: аспекти праці. – 2004. - № 5. – С. 40-45.
56. Стеценко С.Г., Швець В.Г. Статистика населення: Підручник. – К: Вища шк., 1993. – 463 с.: іл.
57. Топчієв О.Г. Основи суспільної географії: Навчальний посібник. – Одеса: Астропринт, 2001. – 560 с.
58. Топчієв О.Г., Куделіна С.Б., Яворська В.В. Геодемографічний процес: зміст і функції поняття// Український географічний журнал. – 2000. - № 2. – С.25-27.
59. Шевчук П. Демографічне районування України як необхідна складова регіонального демографічного прогнозу//Україна: аспекти праці. – 2001. - № 1. – С.18-22.
60. Шувалов Е.Л. География населения. Учеб. Пособие для студентов географических специальностей пед. институтов./ Е.Л. Шувалов – М., «Просвещение», 1977. \
61. Яворська В. В. Геодемографічні процеси і геодемографічні райони Українського Причорномор'я: Методологічні і методичні проблеми: Монографія / В. В. Яворська. – Одеса: Астропринт, 2007. – 208 с.
62. Fellman J., Getis A., Getis J. Human Geography. Landscapes of Human Activities. – Boston; New York, 1997. – 545 p.
63. Ratzel Fr. Antropogeographie. В., 1882–1891. Bd 1–2.
64. Flowerdew, Robin; Martin, David. Methods in human geography: a guide for students doing a research project (2nd ed.). - Harlow: Prentice Hall, 2005
65. Gregory, Derek; Martin, Ron G.; Smith, Graham. Human geography: society, space and social science. - Basingstoke: Macmillan, 1994.
66. Cloke, Paul J.; Crang, Philip; Goodwin, Mark. Envisioning human geographies.- London: Arnold, (2004).
67. Cloke, Paul J.; Crang, Phil; Crang, Philip; Goodwin, Mark. Introducing human geographies (2nd ed.). - London: Hodder Arnold, 2005.

68. Johnston, R.J. The Dictionary of Human Geography (5th ed.). - Blackwell Publishers, London, 2009.
69. Moseley, William W.; Lanegran, David A.; Pandit, Kavita. The Introductory Reader in Human Geography: Contemporary Debates and Classic Writings. - Malden, MA: Blackwell Publishing Limited, 2007

15. Інформаційні ресурси

1. Організація Об'єднаних Націй // <http://www.un.org>
2. Представництво ООН в Україні // <http://www.un.kiev.ua>
3. Фонд ООН з народонаселення (UNFPA) // <http://www.unfpa.org>
4. Population Reference Bureau // <http://www.prb.org>
5. Demographic Yearbook System // <http://www.millenniumindicator>
6. United Nations Statistic Division // <http://unstats.un.org/unsd/demographik/products/>
7. ЮНЕСКО // <http://portal.unesco.org>
8. World Urbanization Prospects // <http://esa.un.org>
9. Міжнародна організація праці (МОП) // <http://www.ilo.org.un>
10. Представництво МОП в Україні // <http://www.un.kiev.ua/ilo>
11. Міжнародна організація з міграції (МОМ) // <http://www.iom.org.un>
12. Всесвітня організація з охорони здоров'я // <http://www.who.org.un>
13. Представництво ВООЗ в Україні // <http://www.un.kiev.ua/who>
14. Світовий банк // <http://web.worldbank.org>
15. Державний комітет статистики України // <http://www.ukrstat.gov.ua>
16. Результати Першого Всеукраїнського перепису населення 2001 р. // <http://www.ukrcensus.gov.ua>
17. Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України // <http://www.idss.org.ua>
18. Світова книга фактів // <http://www.cia.gov/cia/publications/factbook/docs/>
19. Население и общество. Бюлетень // <http://www.demoscope.ru/weekly>